

UDC (УДК) 343.01

Навроцька Віра Вячеславівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
(Львів, Україна)
e-mail: superviranavr@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3407-7984

КОНКУРЕНЦІЯ МІЖ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ПОЛОЖЕННЯМИ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЮТЬ ОКРЕМІ ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Анотація. Доведено хибність твердження про неможливість конкуренції між окремими видами звільнення від кримінальної відповідальності. Обґрунтовано, що під час визначення найбільш «пільгової» норми, на підставі якої допустиме звільнення від кримінальної відповідальності, потрібно зважати на те, чи зберігатиметься можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності у майбутньому; чи є обов'язковим для суду прийняття відповідного рішення; на яке коло кримінальних правопорушень та осіб, котрі їх учинили, розрахована ця норма; які умови для звільнення від кримінальної відповідальності встановлені за інших рівних умов.

Ключові поняття: звільнення від кримінальної відповідальності, конкуренція, пріоритет, покращення становища, інші рівні умови.

Navrotska Vira,

PhD (Law),
Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Criminal-Law Disciplines,
Lviv State University of Internal Affairs
(Lviv, Ukraine)
e-mail: superviranavr@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3407-7984

COMPETITION OF CRIMINAL LAW PROVISIONS, WHICH FORESEE CERTAIN TYPES OF EXEMPTION FROM CRIMINAL RESPONSIBILITY

Abstract. Proper delineation of different types of exemption from criminal liability, the solution of competition between the legal norms foreseen such exemption are important in practice. However, law enforcers, within closing criminal proceedings (termination of criminal prosecution) and releasing from criminal liability, do not even think about the existence of such competition and about the need to choose a legal norm that is more advantageous for the accused.

Sometimes the competition of criminal law norms in legal literature is reduced only to the competition of these rules within the qualification of an act prohibited by the Criminal Code of Ukraine. This article is devoted to the analysis of credibility of this statement, possibility of competition within the procedure of releasing from criminal liability, as well as to the mode of action under such competition.

The impossibility of competition between certain types of exemption from criminal responsibility has been criticized.

It is noted that it's impossible to give universal recommendations for determining the most «profitable» norm on the basis of which the exemption from criminal responsibility is permissible. However, the following conditions have to be taken into consideration: 1) whether the possibility of bringing a person to criminal responsibility in the future will remain; 2) whether it is obligatory for the court to make a decision on exemption from criminal responsibility; 3) which offences and persons who committed them the norm is settled for; 4) what (more or less strict) conditions for exemption from criminal responsibility are settled, when other conditions are equal.

It is proved that the differentiation mechanism of types of exemption from criminal responsibility after effective repentance and after reconciliation with the victim should be as follows: if there is a victim (in the procedural sense) the proceedings should not be closed under Art. 45 of the Criminal Code of Ukraine. There is a special institution - the closure of criminal proceedings after reconciliation of the perpetrator with the victim (Article 46 of the Criminal Code of Ukraine) for exemption from criminal responsibility in such cases. The exemption from criminal responsibility after effective repentance is expedient to apply if the encroachment harms the public interest.

It is substantiated that a special rule, regarding one fixed in Article 45 of the Criminal Code of Ukraine, is foreseen by Part 4 of Article 311 of this Code - because it foresees the conditions of exemption from criminal responsibility of a person who has committed a specific criminal offense.

The unambiguity and categoricalness of the statement, under which in Article 45 of the Criminal Code of Ukraine is not foreseen a general type of exemption from criminal responsibility regarding the special ones foreseen by the Special Part, is criticized; it is proved that at least one such exception exists;

Key concepts: exemption from criminal responsibility, competition of species, priority, improvement of the situation, other equal conditions.

DOI 10.32518/2617-4162-2020-4-73-79

Вступ

Правильне розмежування різних видів звільнення від кримінальної відповідальності, вирішення конкуренції між нормами, що передбачають таке звільнення, є важливими із практичного погляду. Але, на жаль, під час закриття кримінального провадження (припинення кримінального переслідування) із звільненням від кримінальної відповідальності судді іноді навіть не замислюються над наявністю такої конкуренції, необхідністю вибору норми, що є більш вигідною для обвинуваченого, часто керуючись тією із них, яку першою згадали. Про це подекуди не задумуються ні прокурори, котрі звертаються до суду із відповідним клопотанням, ні звільнюваний від кримінальної відповідальності (який, можливо, знаючи, що з-поміж кількох норм є ліпша, більш «пільгова», «зручніша» для його інтересів, наполягав би на застосуванні саме її).

У юридичній літературі питання про конкуренцію між кримінально-правовими нормами переважно досліджується стосовно положень Особливої частини – при кваліфікації злочинів. Окремі автори (зокрема, Л. В. Іногамова-Хегай, В. М. Гарманов, О. О. Дудоров, В. О. Навроцький, А. І. Петрова) останнім часом стали більше уваги приділяти питанням конкуренції між нормами Загальної частини Кримінального кодексу. Однак потреба більш детального аналізу зазначеного питання все одно є, позаяк частина відповідних досліджень була зроблена на підставі аналізу іноземного законодавства (яке не завжди можна зіставити із вітчизняним), окремі твердження із вказаної проблеми є дискусійними, а деякі питання взагалі були залишені поза увагою.

Чимало дослідників конкуренцію між кримінально-правовими нормами чомусь зводять лише до конкуренції між цими нормами під час

кваліфікації діяння, забороненого Кримінальним кодексом. Тому *метою цієї статті* якраз і буде вирішення питання про те, чи відповідає таке твердження дійсності, чи можлива конкуренція між нормами під час прийняття рішення про звільнення від кримінальної відповідальності, а якщо так – то як потрібно діяти за наявності такої конкуренції, які види звільнення від кримінальної відповідальності мають перевагу над іншими та чим зумовлений цей пріоритет.

1. Види конкуренції між кримінально-правовими нормами

Коли в юридичній науці йдеться про конкуренцію між кримінально-правовими нормами, то переважаючим є такий погляд: це нетипова ситуація у правозастосуванні, за якої *при оцінці* одного суспільно небезпечного діяння (тут та далі курсив мій – В. Н.) на застосування претендують дві або й більше кримінально-правові норми. Приміром, хоча виступ П. П. Андрушка на одній із науково-практичних конференцій був присвячений дослідженню поняття конкуренції між кримінально-правовими нормами та її видами (так принаймні звучить назва тез), проте в ході свого дослідження вчений говорить, по суті, про значно вужче поняття – конкуренцію між кримінально-правовими нормами при кваліфікації злочинів і вживає відповідний термін у тексті [1, с. 13].

Мені ж видається, що зводити конкуренцію між кримінально-правовими нормами лише до конкуренції цих норм під час кваліфікації діяння не варто, адже вона полягає не лише у цьому. Зокрема, деякі науковці виокремлюють конкуренцію між кримінально-правовими нормами при: кваліфікації злочинів, призначенні покарання та звільненні від нього, звільненні від кримінальної відповідальності, погашенні чи знятті судимості [2, с. 22; 3, с. 26; 4, с. 90].

Те, що «конкуренція між кримінально-правовими нормами» є ширшим поняттям, переконана, розуміють і вищезазначені науковці принаймні деякі з них побіжно про це згадують. Наприклад, О. К. Марін зазначає, що «проблема конкуренції між кримінально-правовими нормами *традиційно* розглядається при висвітленні питань кримінально-правової кваліфікації» [5, с. 22]. Вочевидь, учений допускає і «нетрадиційний» підхід. «Вузьке» бачення вищезазначених науковців цього питання я можу пояснити хіба тим, що визначення поняття «конкуренція» дається ними у контексті власних досліджень, присвячених висвітленню проблем кримінально-правової кваліфікації.

Отже, питання, які стосуються конкуренції між кримінально-правовими нормами, не обмежується тими, що вирішуються в ході кваліфікації суспільно небезпечних діянь. Конкурувати можуть також статті, які передбачають інші положення, зокрема звільнення від кримінальної відповідальності.

2. Конкуренція між нормами, що передбачають звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям (ст. 45 КК України) та у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України)

Що стосується конкуренції між різними видами звільнення від кримінальної відповідальності, то окремі дослідники хоча непрямо, проте заперечують таку можливість. Наприклад, Ю. В. Баулін указує, що кожному виду звільнення від кримінальної відповідальності характерна притаманна цьому виду передумова й підстава. А тому, як стверджує вчений, кожний із видів такого звільнення повинен бути застосований самостійно, не може замінити один одного чи сполучатися з іншим [6, с. 202]. Із наведеним підходом можна погодитися лише частково: кілька видів звільнення від кримінальної відповідальності дійсно поєднувати між собою не можна. Водночас видаються надто категоричними міркування шановного дослідника про неможливість заміни одного із таких видів іншим (і, відповідно, про неможливість конкуренції між ними – В. Н.).

Припустімо таку ситуацію:

1) особою було вперше вчинено кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин (окрім корупційних кримінальних правопорушень) – ця передумова звільнення передбачена і у ст. 45, і у ст. 46 КК України;

2) згодом вона: а) щиро розкалася, б) активно допомагала працівникам правоохоронних органів у розкритті кримінального правопорушення, в) відшкодувала завдані нею

збитки (або усунула заподіяну шкоду) в повному обсязі та примирилася із потерпілим.

Виконання перших трьох постзлочинних діянь є підставами для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям (ст. 45 КК України), а двох останніх – у зв'язку з примиренням винного із потерпілим (ст. 46 цього ж Кодексу). Причому слід зауважити, що підставою звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям є повне відшкодування завданих збитків (усунення заподіяної шкоди), а у ст. 46 КК України вимоги про повноту такого відшкодування (усунення) немає.

Отже, у змодельованій ситуації наявні:

1) спільна передумова звільнення від кримінальної відповідальності (і у зв'язку з дієвим каяттям, і у зв'язку з примиренням із потерпілим);

2) а також кілька підстав такого звільнення, що повністю збігаються («накладаються»).

Отож у наведеній ситуації може бути застосоване і звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям (ст. 45 КК України), і звільнення у зв'язку з примиренням із потерпілим (ст. 46 цього ж Кодексу). Тому потрібно дати відповідь на питання: яка ж із зазначених статей КК України повинна мати пріоритет у цьому випадку?

Такий вибір має важливе значення, оскільки у разі прийняття рішення про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям можуть бути ущемлені інтереси потерпілого (адже його думка у такому разі не є вирішальною). Справді, у ч. 3 ст. 286 КПК України зазначено, що перед направленням до суду клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, прокурор зобов'язаний ознайомити із ним потерпілого і з'ясувати його позицію стосовно можливості звільнення підозрюваного від такої відповідальності. Схоже положення міститься й у ч. 2 ст. 288 цього ж Кодексу, де йдеться про те, що суд повинен з'ясувати думку потерпілого щодо можливості звільнення *підозрюваного* обвинуваченого від кримінальної відповідальності. Однак, поза будь-яким сумнівом, уявлення позиції цього учасника процесу ще не означає обов'язкового її врахування при прийнятті відповідного рішення. Тому, знову ж таки, повертаюся до закономірного запитання: яка ж із зазначених статей КК України повинна бути застосована у цьому випадку, яка із них матиме перевагу?

Правила вирішення конкуренції між цими статтями визначити не легко. Свого часу О. О. Дудоров зазначав, що, вирішуючи питання про застосування ст. 45 або ст. 46

КК України, пріоритет потрібно віддавати нормі, яка передбачає такі умови звільнення від кримінальної відповідальності, що у конкретній ситуації склалися раніше [7, с. 131]. Погоджуючись із наведеним вище твердженням, все-таки доводиться констатувати, що це дещо спрощений підхід до вирішення зазначеної проблеми. Адже все одно не зрозуміло: як же ж діяти тоді, коли відповідні умови закону виконані разом, одночасно? На жаль, шановний учений відповіді на нього у зазначеній публікації так і не дав.

Вважаю, що механізм розмежування видів звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям та у зв'язку з примиренням із потерпілим повинен бути таким: якщо у провадженні є потерпілий (у процесуальному сенсі – ст. 55 КПК України), це провадження не варто закривати на підставі ст. 45 КК України. Адже для звільнення від кримінальної відповідальності у таких випадках існує спеціальний інститут – закриття кримінальних проваджень у зв'язку із примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України), де останньому відведена одна із центральних ролей [6, с. 338]. Якщо ж посяганням завдано шкоду виключно публічним інтересам, то більш доцільно застосовувати звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям. Той факт, що у ст. 45 КК України (на відміну від ст. 46 КК України) не згадано «потерпілого», певно, не випадковий та є додатковим аргументом на користь наведеного мною підходу. Згодом подібне твердження висловлене й О. О. Дудоровим [9, с. 143].

Із метою уникнення невинуватених колізій зазначених видів звільнення потрібно у кожному конкретному випадку визначити завданий кримінальним правопорушенням тип шкоди. Звісно, в окремих категоріях кримінальних проваджень не просто використовувати цей критерій. Але все-таки він повинен стати орієнтиром для правозастосовувача.

Водночас на практиці цілком можлива ситуація, коли той, хто вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, виконав фактично всі умови звільнення, передбачені і ст. 45, і ст. 46 КК України. Однак потерпілий, незважаючи на фактичне повне відшкодування шкоди (що повністю підтверджено матеріалами провадження), все-таки висуває явно завищені умови відшкодування шкоди. Виходить, що, незважаючи на щире каяття, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення та, по суті, повне відшкодування збитків (усунення шкоди) у правозастосовувача не буде якихось підстав для заохочення особи у виді припинення кри-

мінального переслідування. Тому я не вважаю за необхідне різко обмежувати сферу застосування ст. 45 КК України тільки кримінальними правопорушеннями, що посягають виключно на публічні інтереси [8, с. 336–339].

3. Співвідношення ст. 45 КК України та положень Особливої частини КК України, що передбачають спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності

Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності передбачені у статтях Особливої частини КК України, які містяться у різних главах Особливої частини. Більшість із них за своєю суттю є однорідними: це спеціальні випадки дієвого каяття, коли особа виконує ті конкретні позитивні постзлочинні дії, про які йдеться у Кримінальному кодексі, з метою звільнення від кримінальної відповідальності. Специфічною ознакою цієї групи заохочувальних норм є те, що вони стосуються того кримінального правопорушення, про яке йдеться у статті, що супроводжується не лише санкцією, а й кримінально-правовим заохоченням, закріпленим у цій же статті.

Водночас слід зауважити, що у низці статей Особливої частини КК України, які передбачають звільнення від кримінальної відповідальності, вказані не позитивні постзлочинні дії, які повинен учинити правопорушник, а інші обставини, що визначають специфіку відповідних норм. В основі цієї групи спеціальних випадків звільнення від кримінальної відповідальності є наявність обставин, відмінних від позитивної постзлочинної поведінки, яким є дієве каяття (передбачене ст. 45 КК України), що визначає їх іншу, особливу юридичну природу.

Варто розглянути проблему, пов'язану із співвідношенням ст. 45 КК України й окремих норм, що передбачають спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності осіб, котрі вчинили конкретні кримінальні правопорушення (а також на можливості конкуренції між ними). Іноді в юридичній літературі зазначають, що звільнення від кримінальної відповідальності з підстав, передбачених в Особливій частині Кримінального кодексу, містить ознаки дієвого каяття, є його різновидом; а відтак, між зазначеними нормами у низці випадків конкуренція все ж таки можлива. Тому спробую з'ясувати, а чи здатна виникати така конкуренція між ст. 45 та відповідними положеннями Особливої частини КК України?

Нагадаю, що передумовою звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 КК України є вчинення вперше кримінального проступку чи необережного нетяж-

кого злочину. Здійснений аналіз засвідчив, що звільнення від кримінальної відповідальності згідно з правилами, передбаченими у відповідних статтях Особливої частини КК України (нині цих статей – 24), поширюються на низку суспільно небезпечних діянь. З-поміж них, звісно ж, є й нетяжкі злочини (діяння, передбачені ч. 1 ст. 110²; ч. 1 ст. 158³; ч. 1 та 3 ст. 160, ч. 1 ст. 212, ч. 2 ст. 263, ч. 1 ст. 265, ч. 1 ст. 289, ч. 1 ст. 321, чч. 1–4 ст. 354 КК України). Однак усі вони можуть бути вчинені лише з умисною формою вини.

Водночас звільнення від кримінальної відповідальності згідно з приписами Особливої частини вітчизняного Кримінального кодексу допускається у разі вчинення кримінальних проступків. Наразі законодавець згадує лише про три із них, а саме про діяння, передбачені ч. 1 ст. 175, ч. 1 ст. 309, ч. 1 ст. 311 КК України.

Що стосується проступку, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК України («Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту»), то з огляду на достатньо специфічні умови звільнення від кримінальної відповідальності у разі його вчинення (ч. 4 ст. 309 цього Кодексу), говорити про конкуренцію ч. 4 ст. 309 КК України із ст. 45 КК України однозначно не доводиться. Адже такі умови звільнення мають абсолютно іншу юридичну природу, ніж у ст. 45 КК України і не мають ніякого стосунку до дієвого каяття.

Стосовно діяння, яке полягає у невиконанні заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ч. 1 ст. 175 КК України), то тут законодавець передбачає (ч. 3 ст. 175 цього ж Кодексу) не зовсім такі ж позитивні постзлочинні дії, що згадані у ст. 45 КК України. А тому про конкуренцію між положеннями ст. 45 і ч. 3 ст. 175 КК України також не йдеться.

Якщо ж ідеться про діяння, передбачене ч. 1 ст. 311 КК України («Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів»), й умови, за наявності яких особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності у разі їх учинення (ч. 4 ст. 311 КК України), то у цій ситуації (звичайно ж, якщо такий кримінальний проступок вчинено вперше) цілком можна порушити питання про конкуренцію між різними видами звільнення від кримінальної відповідальності: а) або ж згідно з цією нормою, б) або ж на підставі ст. 45 КК України.

Так, звісно, у цьому випадку закон передбачає специфічні позитивні посткримінальні дії як умови для звільнення особи від кримі-

нальної відповідальності. Але однозначно та безапеляційно стверджувати про те, що зазначена норма не має жодного стосунку до дієвого каяття, мабуть, усе ж таки неправильно.

Безсумнівно, вирішуючи розглядувану проблему, слід керуватися колізійно-правовим правилом (принципом), сформульованим ще древніми юристами, що передбачає співвідношення загальної та спеціальної норми: «*lex specialis derogat lex generalis*». Видається, що ст. 45 КК України передбачає загальну норму про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дієвим каяттям осіб, котрі вперше вчинили кримінальні проступки, передбачені ч. 1 ст. 311 КК України. Натомість, положення ч. 4 ст. 311 КК України є спеціальною нормою стосовно передбаченої у ст. 45 КК України, оскільки передбачає умови звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила конкретне кримінальне правопорушення. З огляду на вищенаведені аргументи, дозволю собі не погодитися із однозначністю та категоричністю твердження Ю. В. Бауліна, згідно з яким: «...ст. 45 КК України ... не є загальною до передбачених Особливою частиною спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності» [10, с. 131] – адже такий виняток все-таки існує.

Висновки

Насамкінець хотіла б зазначити, що, на жаль, обсяг статті не дає змоги проаналізувати всі можливі випадки конкуренції між кримінально-правовими положеннями, які передбачають окремі види звільнення від кримінальної відповідальності (зокрема і конкуренції між нормами КК України під час вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх). Однак ці питання цілком можуть бути предметом подальших досліджень.

На підставі вищенаведеного можна зробити такі висновки:

1) незважаючи на те, що питання стосовно конкуренції між статтями, в яких передбачено передумови та підстави прийняття рішення про звільнення від кримінальної відповідальності, здебільшого має стосунок до сфери, що врегульована кримінальним законом, проте й процесуальне його значення очевидне. Адже при прийнятті рішення про закриття кримінального провадження (припинення кримінального переслідування) у зв'язку із звільненням особи від кримінальної відповідальності суд повинен правильно зазначити, а при конкуренції між декількома нормами – вибрати ту, що є пріоритетною та належно обґрунтувати своє рішення (пославшись водночас на конкретні положення

Кримінального та Кримінального процесуального кодексів);

2) доведено хибність висловленого в юридичній літературі твердження про неможливість конкуренції між окремими видами звільнення від кримінальної відповідальності;

3) зауважимо на складність надання універсальних рекомендації щодо визначення найбільш «вигідної» («пільгової») норми, на підставі якої допустиме звільнення від кримінальної відповідальності;

4) однак водночас, як видається, однозначно потрібно враховувати такі обставини: а) чи зберігатиметься можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності у майбутньому; б) чи є обов'язковим для суду прийняття рішення про звільнення від відповідальності; в) на яке коло кримінальних правопорушень та осіб, котрі їх учинили, розрахована ця норма; г) які (більш чи менш жорсткі) умови для звільнення від кримінальної відповідальності встановлені за інших рівних умов;

5) доведено, що механізм розмежування видів звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям та у зв'язку з примиренням із потерпілим повинен бути

таким: у випадках, коли у справі є потерпілий (у процесуальному сенсі) провадження не слід закривати на підставі ст. 45 КК України. Для звільнення від кримінальної відповідальності у таких випадках є спеціальний інститут – закриття кримінальних проваджень у зв'язку із примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України);

6) водночас наведено аргументи проти різкого обмеження сфери застосування ст. 45 КК України тільки кримінальними порушеннями, що посягають на публічні інтереси;

7) обґрунтовано, що ч. 4 ст. 311 КК України передбачає спеціальну норму стосовно закріпленої у ст. 45 цього ж Кодексу, оскільки передбачає умови звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила конкретне кримінальне правопорушення;

8) піддано критиці однозначність і категоричність твердження, згідно з яким ст. 45 КК України не передбачає загального виду звільнення від кримінальної відповідальності щодо передбачених Особливою частиною спеціальних видів такого звільнення; доведено, що принаймні один такий виняток все-таки існує.

Список використаних джерел

1. Андрушко П. П. Поняття та види конкуренції кримінально-правових норм. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 13–15 квітня 2007 р.): у 2 ч. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. Ч. 1. С. 12–17.
2. Иногамова-Хегай Л. В. Конкуренция уголовно-правовых норм при квалификации преступлений : учеб. пособ. М. : ИНФРА-М, 2002. 169 с.
3. Иногамова-Хегай Л. В. Концептуальные основы конкуренции уголовно-правовых норм : монография. М. : Инфра-М, 2015. 288 с.
4. Ус О. Конкуренція кримінально-правових норм під час кваліфікації злочину. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2019. № 1. С. 89–94.
5. Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм : монографія. К. : Атіка, 2003. 224 с.
6. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 185–207.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 6-те вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К. : Юридична думка, 2009. 1236 с.
8. Навроцька В. В. Засада диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 440 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. К. : Юридична думка, 2012. 1316 с.
10. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. К. : Атіка, 2004. 296 с.

References

1. Andrushko, P. P. (2007). Ponyattya ta vydy konkurentsiiy kryminal'no-pravovykh norm [The concept and types of competition of criminal law]. *Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny 2001 r.: problemy zastosuvannya i perspektyvy udoskonalennya* (Criminal Code of Ukraine 2001: problems of application and prospects for improvement), 1, 12–17 [in Ukr.].
2. Inogamova-Khegay, L. V. (2002). Konkurentsia ugovovno-pravovykh norm pri kvalifikatsii prestupleniy [Competition of criminal law norms in the classification of crimes] [in Russ.].
3. Inogamova-Khegay, L. V. (2015). Kontseptual'nyye osnovy konkurentsii ugovovno-pravovykh norm [Conceptual foundations of the competition of criminal law norms] [in Russ.].

4. Us, O. (2019). Konkurentsia kryminal'no-pravovykh norm pid chas kvalifikatsiyi zlochynu [Competition of criminal law during the qualification of a crime]. *Natsional'nyy yurydycheskyy zhurnal: teoryya y praktyka (National Legal Journal: Theory and Practice)*, 1, 89–94 [in Ukr.].
5. Marin, O. K. (2003). Kvalifikatsiya zlochyniv pry konkurentsii kryminal'no-pravovykh norm [Qualification of crimes in the competition of criminal law] [in Ukr.].
6. Baulin, Yu. V. (2013). Zvil'neniya vid kryminal'noyi vidpovidal'nosti Ukrainy [Exemption from criminal liability of Ukraine]. *Visnyk Asotsiatsiyi kryminal'noho prava Ukrainy (Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine)*, 1, 185–207 [in Ukr.].
7. Melnyk, M. I. & Khavronyuk, M. I. (Eds.). (2009). Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine (6-th ed., rev.). Kyiv: Legal opinion [in Ukr.].
8. Navrotska, V. V. (2010). Zasada dyspozytyvnosti ta yiyi realizatsiya v kryminal'nomu protsesi [The principle of dispositiveness and its implementation in criminal proceeding] [in Ukr.].
9. Melnyk, M. I. & Khavronyuk, M. I. (Eds.). (2012). Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine (9-th ed., rev.). Kyiv: Legal opinion [in Ukr.].
10. Baulin, Yu. V. (2004). Zvil'neniya vid kryminal'noyi vidpovidal'nosti [Exemption from criminal liability] [in Ukr.].

Стаття: надійшла до редакції 25.09.2020

прийнята до друку 12.11.2020

The article: is received 25.09.2020

is accepted 12.11.2020